

การศึกษาความนิยมของพระเครื่องในปัจจุบัน

A Study of Favoring for Buddha Image Amulet Nowadays

พระสุวรรณ สุเมธปุลโย (ข้าโพธิ์ทัย)

Phra Suwan Sumatapunyo (Kumpothai)

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย

Faculty of Education Mahamakut Buddhist University

E-mail: suwan.sum@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์มานานมาก คนสมัยก่อนโดยเฉพาะพระเกจิ พระอาจารย์รุ่นเก่า จะสร้างพระเครื่องแจกชาวบ้านด้วยความบริสุทธิ์ใจ ให้เป็นขวัญกำลังใจกับเหล่า ลูกศิษย์จนสืบต่อกันมาจนถึงรุ่นปู่ย่า ในเรื่องความเชื่อความศรัทธาปัจจุบันสิ่งต่างๆ เหล่านั้นได้กลายมาเป็นของสะสมของเก่า ของโบราณ วัตถุมงคลอันทรงคุณค่า เช่น พระเบญจภาคี เรียกได้ว่าเป็นพระเครื่อง ยอดนิยมในวงการ ได้รับการยกย่องจากบรรดาเซียนพระว่าหายาก และมีมูลค่าที่สูงมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นสุดยอดความปรารถนาของเหล่าเซียนพระและนักสะสม ถือได้ว่าเป็นสุดยอดพระเครื่องแห่งยุคเลยก็ว่าได้

คำสำคัญ: ความนิยม, พระเครื่อง,

Abstract

The most of Thai people were Buddhism. They respected and worship holy for along time. They were on the past especially for holy monks on first period. They were built Buddha Image amulet for societies by puree. Then they have been given will power for students until their ancestors. So that, for faithful Nowadays have been regarded to be the old worthy things collection such as Buddha image Five-Party. They were called popular in circle and then were admired from scarcely image scholar and worthy more and more plus. There were the most popular and wanted for Buddha image amulet favorite people too. Therefore, we regarded they were the top of period Buddha image amulet.

Keywords: Favoring, Buddha Image Amulet.

1. บทนำ

กล่าวมาแล้วเบื้องต้นว่าพระเกจิและพระอาจารย์รุ่นเก่าๆ หรือพระเกจิสยาม สร้างพระเครื่อง เพื่อแจกให้กับชาวบ้าน และบรรดาลูกศิษย์ ด้วยการสร้างพระเครื่องในแต่ละยุคสมัยนั้น จะมีลักษณะการ ออกแบบทางพุทธศิลป์ที่มีความงดงามอ่อนช้อย และจุดเด่นต่างกันไป จึงขอยกตัวอย่าง สมเด็จ พระพุฒาจารย์ (โต) หรือ หลวงพ่อโต ผู้สร้าง พระสมเด็จจวัดระฆัง หรือจักรพรรดิแห่งพระเครื่อง และยังมี พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หรือ หลวงพ่อสด ผู้สร้างสมเด็จจวัดปากน้ำ รวมไปถึงหลวงปู่โตะ ผู้สร้าง พระปิดตา แต่ละองค์เต็มเปี่ยมไปด้วยพุทธคุณครอบจักรวาล เมตตามหานิยม แคล้วคลาดปลอดภัย

โซคลาก ใครมีบารมีได้ครอบครองจะรุ่งเรืองไม่มีวันตกต่ำแน่นอน อีกอย่างพระเครื่องที่ได้รับความนิยมส่วนใหญ่มาจากความศรัทธาในตัวผู้สร้างหรือเกจิอาจารย์ เพราะเชื่อว่ามีวิชาอาคมมาก จึงมีลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก และอยากมีพระเครื่องของท่านมาไว้บูชาเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและคอยป้องกันภัยอันตรายทั้งปวง

พระเครื่องมีความเป็นมาและวิวัฒนาการอันยาวนาน ก่อนจะมาเป็นพระเครื่องนั้นได้เกิดพระพิมพ์ขึ้นมาก่อน เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไป คติการสร้างพระพิมพ์ก็เปลี่ยนแปลงไปและเลือนหายไปในที่สุด พระพิมพ์บางส่วนกลายมาเป็นพระเครื่อง พระพิมพ์เป็นของเก่าแก่ที่ได้มีผู้ทำขึ้นตั้งแต่ตอนต้นพุทธศาสนา มีต้นกำเนิดอยู่ที่ประเทศอินเดีย การแผ่ขยายอิทธิพลทางพุทธศาสนาไปสู่ภูมิภาคต่างๆ ทำให้พระพิมพ์ซึ่งเป็นประติมากรรมเนื่องในคติทางพุทธศาสนาได้แผ่กระจายไปยังดินแดนต่างๆ พร้อมกับคำสอน ความเชื่อทางพุทธศาสนา พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุ รวมถึงวัตถุนี้อในพุทธศาสนาด้วย (ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, 2559)

พุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยราวสมัยทวารวดีพร้อมกับความเชื่อเรื่องการสร้างพระพิมพ์ ในสมัยทวารวดีได้รับเอาคติความเชื่อของชาวอินเดียเข้ามาโดยตรงส่งผลให้การสร้างพระพิมพ์ในสมัยทวารวดีมีวัตถุประสงค์การสร้างเหมือนกับอินเดีย คือ การสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบพระศาสนาซึ่งเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องปัญจอานตรธานซึ่งปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา เมื่อพุทธศาสนาแผ่ไปยังพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย ความเชื่อเรื่องการสร้างพระพิมพ์ก็เปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่างๆ แต่ละพื้นที่ อาทิ พุทธศาสนาสมัยศรีวิชัยได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายมหายานที่มีความเชื่อเรื่องการบำเพ็ญบุญเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ ส่งผลให้การสร้างพระพิมพ์ในสมัยศรีวิชัยจากที่สร้างพระพิมพ์เพื่อสืบพระศาสนาเปลี่ยนแปลงไปสู่การสร้างเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายและเป็นการสะสมบุญเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ในภพหน้า เป็นต้น

ในสมัยอยุธยาเริ่มมีการสร้างพระพิมพ์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ความศักดิ์สิทธิ์และดลบันดาลให้เกิดอานุภาพต่างๆ สำหรับพกเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเวลาไปสงครามแทนการพกเครื่องรางแบบเก่า เช่น ผ้าประเจียด (ผ้ายันต์ที่ใช้ผูกแขนหรือคล้องคอ) ตะกรุด พิสมร เป็นต้น ต่อมาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เกิดการเปลี่ยนแนวคิดทางพุทธศาสนา อีกทั้งได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมและวิทยาการจากชาติตะวันตก การสร้างพระพิมพ์เพื่อใช้เป็นเครื่องรางของขลังได้รับความนิยมมากขึ้น พระพิมพ์ที่สร้างเพื่อความเชื่อและความศรัทธาในพุทธคุณด้านต่างๆ เหล่านี้เรียกว่า “พระเครื่อง”

2. ความนิยมพระเครื่อง

จากอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์จากประสบการณ์พระเครื่อง ด้วยความศรัทธา และความเคารพนับถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างแรงกล้า ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าเป็นส่วนหนึ่งของคนไทยชาวสยามไปแล้ว เมื่อเกิดเหตุภัยใกล้เข้ามาถึงตัว ตามความเชื่อของคนไทยพุทธตั้งแต่สมัยโบราณ มักจะนึกถึงพระที่ต้องมีไว้ห้อยติดตัว คั่นครอบป้องกันภัยอันตราย จนสืบทอดต่อกันมาเป็นความเชื่อในพระเครื่อง พระบูชา เครื่องรางของขลังที่นิยมเช่าบูชามาพกติดตัว หรือเช่าเก็บไว้ที่บ้านเพื่อบูชาตามแต่พุทธคุณ และก็มีผู้นำไปบูชาติดตัวเกิดประสบการณ์พระเครื่องของตนอันอัศจรรย์ เช่น ได้รับความช่วยเหลือในสถานการณ์ที่ต้องการ รอดพ้นจากอุบัติเหตุจากการเดินทาง หรือแคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยอันตรายต่างๆ รวมถึงเรื่องโซคลาก ทำให้เกิดเรื่องร่ำลือกันปากต่อปากกลายเป็นความนิยมต่อๆ กันมาหรือแม้แต่ผู้ที่ไม่เคยพบเจอกับประสบการณ์ปาฏิหาริย์ก็ยังมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่อง วัตถุมงคลที่ตัวเองบูชาด้วย

พระเครื่องที่นิยมมากที่สุดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1. สมเด็จวัดปากน้ำ หลวงพ่อสด

ในบรรดาพระเนื้อผงที่มีอายุน้อยแต่มีคนสนใจ แสวงหากันมาคงไม่มีใครไม่รู้จัก พระของขวัญ หรือสมเด็จวัดปากน้ำของพระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หรือ หลวงพ่อสด วัดปากน้ำภาษีเจริญอย่างแน่นอน ด้วยอานุภาพของพระของขวัญที่ท่านสร้าง ตั้งแต่รุ่น 1 รุ่น 2 รุ่น 3 และทุกรุ่นทุกพิมพ์ ต่างมีฤทธิ์ มีเดช เหลือที่จะประมาณมีพุทธคุณโดดเด่นทางด้านเมตตามหานิยม เจริญค้าขาย แคล้วคลาด โดยเฉพาะรุ่นแรกเป็นพิมพ์ที่หายากมีราคาค่อนข้างสูงคนที่นำไปใช้บูชา มีประสบการณ์พบเห็นความศักดิ์สิทธิ์อภินิหารปรากฏต่างๆ นานาเป็นของดีมีคุณภาพมีไว้คุ้มตัวจริงๆ

2. หลวงปู่ทวด หลังเตารีด พิมพ์ใหญ่ วัดช้างให้

พระเครื่องหลวงปู่ทวด หรือหลวงพ่อทวด วัดช้างให้ เป็นพระเครื่องยอดนิยมเพราะความศักดิ์สิทธิ์ของท่าน จนใครต่อใครเรียกพระเครื่องของท่านว่าเป็นที่สุดแห่งนินทราย พระเครื่องของท่านมีหลายรุ่นมาก แต่รุ่นที่ได้รับความนิยมในหมู่นักสะสม คือ พระหลวงปู่ทวดหลังเตารีด พิมพ์ใหญ่เอ ปี 2505 ถ้าองค์สวยสมบูรณ์มีการเช่าหากันในราคาที่สูงมาก บางองค์ถึงหลักล้านก็มี ด้วยพุทธลักษณะงดงามเป็นเอกลักษณ์ของท่าน และมีพุทธคุณที่ครอบจักรวาล ครบทุกเรื่อง อธิฐานขอล้วนสำเร็จทั้งสิ้น

3. เหรียญอาร์มหลวงพ่อโสธรรุ่นแรก วัดโสธรวรารามวรวิหาร

หลวงพ่อโสธร พระพุทธรูปอันศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพศรัทธาเลื่อมใสของชาวไทย ประดิษฐาน ณ พระอุโบสถ วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา ด้วยความนิยมจากชาวไทย และต่างชาติทำให้วัดอุ้มงคลของท่านเป็นที่นิยมอย่างต่อเนื่อง ทั้งพระบูชา พระเครื่องเหรียญ และรุ่นอื่นๆ แต่รุ่นที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คือ เหรียญหลวงพ่อโสธร รุ่นแรก ปี 2460 เป็นเหรียญพิมพ์ทรงอาร์มข้างเลื้อย มีเนื้อ 4 ชนิด คือ ทองคำ เงิน สัมฤทธิ์ และทองแดง และยิ่งถ้าเป็นเนื้อทองคำสวยสมบูรณ์มีการเช่ากันสูงถึงหลายสิบล้าน นับว่าเป็นสุดยอดวัดอุ้มงคลของหลวงพ่อโสธรและมีราคาแพงที่สุดของไทย

4. หลวงพ่อปาน พิมพ์ทรงไก่หาง 5 เส้น วัดบางนมโค

หลวงพ่อปาน วัดบางนมโค จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระเกจิชื่อดังมีชื่อเสียงมากทางด้านพุทธคุณที่เอนกอนันต์ใช้งานสารพัดอย่างเป็นเลิศ เรียกว่าเป็น กฤตยาคมแฝด ที่พระพิมพ์รุ่นอื่นๆ ไม่มีการแยกพิมพ์ไว้ดังนี้ พระพิมพ์ทรงไก่ เต้นด้านทำมาค้าขาย เมตตามหานิยม พระพิมพ์ทรงหนุมาน เต้นด้านการเป็นผู้นำด้านการปกครอง แคล้วคลาด พระพิมพ์ทรงครุฑ เต้นด้านอำนาจ พระพิมพ์ทรงเม่น เต้นด้านเกษตรกรรม คำที่ดิน พระพิมพ์ทรงปลา เต้นด้านค้าขายทางน้ำ ธุรกิจเรือ พระพิมพ์ทรงนก เต้นด้านการสื่อสาร การพูดการเจรจา ส่วนพิมพ์ที่นิยมและมีราคาจะเป็นพระพิมพ์ทรงไก่หางพวง และ ทรงไก่หาง 5 เส้น (หรือพิมพ์ขี้ไก่) มีนักสะสมจำนวนมากที่แสวงหา เพราะเริ่มมีหมุนเวียนในตลาดพระน้อยมาก อย่างไรก็ตามพระเครื่องทุกพิมพ์ของท่านล้วนมีประสบการณ์จากการนำไปบูชาทั้งสิ้น

5. พระปิดตา รุ่นเมตตามหาเสน่ห์ หลวงปู่โต๊ะพระปิดตาของพระราชสังวรวิมล (โต๊ะ) หรือ หลวงปู่โต๊ะ วัดประดู่ฉิมพลี

สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2518 ลูกศิษย์มีความตั้งใจหาเงินมาช่วยบูรณะวัด จึงขอหลวงปู่จัดสร้างพระปิดตา รุ่นมหาเสน่ห์เป็นรุ่นแรกโดยช่างจากวัดใหม่อมรธ หรือวัดบางขุนพรหม เป็นผู้ผสมและกดพิมพ์ หลวงปู่เป็นผู้ปลุกเสกพระปิดตา รุ่นนี้เป็นเวลานาน 1-6 พรรษา เน้นพุทธคุณด้านเมตตามากเป็นพิเศษ และพระปิดตา รุ่นมหาเสน่ห์ เนื้อผงใบลานนี้ เป็นรุ่นที่ได้รับความนิยมอย่างมาก ลูกศิษย์ที่นำไปบูชาบังเกิดประสิทธิผลทั้งหน้าที่การงานเจริญก้าวหน้า การเงินดี และมีความมั่นใจในการติดต่อพบปะผู้คน แคล้วคลาดปลอดภัย และยังมีรุ่นอื่นที่ได้รับความนิยมอย่างพระปิดตา รุ่นจัมโบ้ พระปิดตา รุ่นปลอดหนี้

พระปิดตาเงินล้าน และพระเครื่องรุ่นอื่นๆ ของท่านด้วย ที่สำคัญราคาปัจจุบันยังพอหาเก็บสะสมได้ และมีแนวโน้มที่ราคาจะสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกๆ ปี (พระเครื่องสยาม, [ออนไลน์], 2563)

3. พลังศรัทธา

ในยุคที่นานาประเทศทั่วโลกล้วนมีเป้าหมายเดียวกัน คือ การขับเคลื่อนสังคมไปข้างหน้าด้วยพลังของเทคโนโลยีล้ำสมัยเช่นเดียวกับประเทศไทยที่มีนโยบายจากภาครัฐในการพยายามผลักดันบ้านเมืองไปสู่การเป็นไทยแลนด์ 4.0 แต่ในขณะที่เรากำลังเดินหน้าคุณค่าบางประการที่สืบสานกันมานับตั้งแต่อดีต เช่นเรื่องของ “ความเชื่อ” และ “ศรัทธา” กลับยังคงฝังแน่นเป็นหนึ่งในรากฐานที่สำคัญของชาวไทยเคียงข้างไปกับการเติบโตด้านเทคโนโลยีหนึ่งในศรัทธาที่แกร่งกล้าและปฏิเสธไม่ได้เลยว่าเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตผู้คนแห่งสยามประเทศอย่างแยกไม่ออก คือ ความเชื่อในเรื่อง “พระเครื่อง” หรือ “พระเครื่องราง” รูปเคารพองค์พระขนาดเล็กที่ชาวพุทธนิยมเช่าบูชามาพกติดตัวหรือมีเก็บไว้ในบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเป็นทั้งเครื่องยืนยันถึงความเป็นศาสนิกชนและการมุ่งหวังในแง่ยึดเหนี่ยวจิตใจตามแต่พุทธคุณของพระเครื่องที่มีไว้ครอบครอง

พระเครื่องถือได้ว่าเป็นเครื่องรางของขลังที่อยู่คู่ประเทศไทยมานานกว่า 2,000 ปี มีการวิวัฒนาการผ่านยุคสมัยมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ยุคต้นที่ยังคงเป็น “พระพิมพ์” ซึ่งถูกสร้างขึ้นเพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาและหวังผลในแง่ของบุญบารมีสู่การเข้ามาของ “พระกริ่ง” จากวัฒนธรรมต่างชาติในราชสมัย ร.3-ร.5 จนทำให้ค่านิยมการสร้างพระเพื่อเป้าหมายในการเป็นเครื่องรางแพร่หลายและเมื่อบริบทของสังคมเปลี่ยนไปพระพิมพ์จึงได้กลายเป็น “พระเครื่อง” และได้รับความนิยมจวบจนปัจจุบัน

4. พิธีขลัง

พิธีพุทธาภิเษก-เทวาภิเษกวัตถุมงคล คือ การปลุกเสกสิ่งของต่างๆ ให้ศักดิ์สิทธิ์เข้มขลังด้วยพุทธาณาภาพ ส่วนมากเป็นพิธีหนักไปทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งปนกับทางพุทธอยู่แบบแยกกันไม่ค่อยได้ โดยมีเกจิอาจารย์นั่งปรกสวดมนต์ภาวนาปลุกเสกอธิษฐานจิตเพื่อสร้างพระวัตถุมงคล

“พิธีพุทธาภิเษก” เป็นการรวมคำ 3 คำ ซึ่งแต่ละคำมีความหมายดังนี้ พิธี หมายถึง ประกอบขึ้น, พุทธา หมายถึง พุทธาคุณ, ภิเษก หมายถึง แต่งตั้ง เมื่อรวมความแล้วหมายถึง ประกอบขึ้นเพื่อแต่งตั้งให้เป็นหรือมีพุทธาคุณ โดยความหมายนัยกว้าง คือรวมคุณทั้งหมด อันได้แก่ พุทธาคุณ ธรรมาคุณ สังฆาคุณ (พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ) (คม ชัด ลึก, [ออนไลน์], 2563)

1. พิธีพุทธาภิเษก เป็นพิธีกรรมสำคัญแต่โบราณจารย์ของคนไทยในทุกภาคของสยามประเทศ เชื่อกันว่าวัสดุที่ใช้จัดสร้างด้วยวิธีการ อันได้แก่ การแกะ การสลัก การปั้น หรือการหล่อ หรือการปั๊ม ด้วยภูมิปัญญาแห่งสกุลช่างไทย กอปรด้วยขนวนมวลสารมงคล โลหะธาตุกายสิทธิ์ และแผ่นพระยันต์อันทรงคุณวิเศษตามหลักโบราณจารย์ โดยเฉพาะแผ่นพระยันต์ดวงประสูติ และดวงตรัสรู้ เป็นต้น จะบังเกิดพุทธาณาภาพแต่เนื้อในองค์พระซึ่งประกอบด้วย กาลสมบัติ คือ ฤกษ์ยามยามดีอันเป็นดิถีมงคลแห่งพิธีกรรมและจบลงด้วยขั้นตอนสุดท้าย คือ พิธีพุทธาภิเษก-สมโภช (ฉลอง) พระพุทธรูป พระพุทธปฏิมากร หรือรัตนมงคล โดยเฉพาะ (รูปสัญลักษณ์แห่งพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์)

2. หากเป็นรูปสัญลักษณ์อื่นที่มีใช้พระพุทธรูป หรือพระรัตนตรัย เช่น พระบรมรูปสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า นิยมใช้คำว่า พิธีมงคลภิเษก หรือพิธีชัยมงคลภิเษก

3. หากเป็นรูปเคารพเทพเทวดา หรือเทวรูปต่างๆ นิยมใช้คำว่า เทวาภิเษก

4. หากเป็นรูปเคารพอื่นๆ หรือเครื่องรางของขลังอื่นๆ หรือรูปเคารพพระสงฆ์ที่มีได้จัดพิธีพุทธาภิเษก และไม่มีการสวดคาถาพุทธาภิเษก บารมี 30 ทศ นิยมใช้คำว่าพิธีปลุกเสกหรือพิธีอธิษฐานจิต

5. หากเป็นพิธีพุทธาภิเษกครั้งสำคัญ หรือพิธีใหญ่ ด้วยพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมีสมาธิจิตสูง หรือจิตศาสตร์ นิยมเรียกว่า พระภาวนาจารย์ หรือพระวิปัสสนาจารย์ หรือพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญในพุทธาคม หรือพระเวทย์ หรืออาคม นิยมเรียกว่า พระเกจิอาจารย์ ร่วมนักปรกจำนวนมาก นิยมเรียกว่า พิธีมหาพุทธาภิเษก

6. การสวดแจ้งในพิธีพุทธาภิเษก หรือสวดสรรเสริญพระพุทธรูปอย่างพิสดาร และบรรยายมหาปฐกษณะ 32 ประการ และอนุพยัญชนะ 80 อย่าง รวมทั้งบารมี 10 ทศ หรือบารมี 30 ทศที่องค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญในทศชาติจนได้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธรูปองค์ที่ 4 (พระสมณโคตม)

อย่างไรก็ตามพิธีพุทธาภิเษก เป็นระเบียบพิธีที่นิยมจัดมณฑลพิธี โรงพิธี ภายในพระอุโบสถ หรือพระวิหาร หรือศาสนสถานสำคัญที่มีพระพุทธรูปปฏิมากรประธานประจำวัด หรืออาราม นิยมปางมารวิชัย คือ ปางชนะมาร ก่อนบรรลุพระโพธิญาณ เพื่อให้เป็นนิมิตหมายแห่งชัยชนะของรัตนมงคล เจ้าภาพและผู้ประกอบพิธีพุทธาภิเษก เป็นการแต่งตั้งพุทธาคุณอันสูงส่ง จึงต้องประกอบด้วยราชวัตร ฉัตร ธง

นอกจากนี้แล้วพิธีพุทธาภิเษก มีบางส่วนของพิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเกิดก่อนศาสนาพุทธเข้ามาผสมกลมกลืนอยู่บ้าน อาทิ พิธีบวงสรวงเทวดาบูชาฤกษ์ หรือฤกษ์ยาม เป็นต้น โดยอนุโลมตามหลักปฏิรูปคำสอนของพระพุทธองค์ เมื่อทรงประกาศศาสนาหลังทรงตรัสรู้ แต่ก็ได้ทำให้สาระคุณค่าแห่งองค์พิธีกรรมอันเป็นบุคลาธิษฐาน (บุคคล วัตถุ สิ่งของ เปรียบเปรยไปสู่ตัวธรรม) อันนำไปสู่ธรรมาธิษฐานเปลี่ยนแปลงไปจากหลักการของพระพุทธศาสนาแต่ประการใด เพราะ พระพุทธองค์ทรงเป็นครูของมนุษย์และเทวดา ดังคำสวดที่ว่า สตถา เทวมนุสสานํ พุทโธ ภควาติ นั่นเอง

พิธีดำรับปูคาบ

วัตถุมงคลหลวงปู่คาบ คุดตจิดโต “รุ่น ชนะมาร” ได้ประกอบพิธีเททองหล่อเนื้อชนวนลงพื้นธรณี หน้าอุโบสถวัดกุดชุมพู่ ด้วยคติความเชื่อเพื่อให้พระแม่ธรณีเป็นสักขีพยานและประทานพร ให้เนื้อชนวนมวลสารนั้นบริสุทธิ์มีความศักดิ์สิทธิ์ ก่อนนำมาสร้างเป็นรูปพระพุทธรูปปฏิมากรปาง “พระพุทธรูปชนะมาร” วันที่เสาร์ที่ 30 ธันวาคม 2553 และได้ประกอบพิธีพุทธาภิเษกถึง 3 วัน 3 วาระ ระหว่างวันที่ 12-14 กุมภาพันธ์ 2554 จัดพิธีขึ้นภายในอุโบสถวัดกุดชุมพู่ โดยหลวงปู่คาบ เป็นประธานจุดเทียนชัยพร้อมนั่งปรกอธิษฐานจิตร่วมกับพระเกจิอาจารย์ในพื้นที่นั่งประจำทิศทั้ง 4 โดยมีพระสวดเจริญมงคลคาถา 4 รูป

การจัดพิธีพุทธาภิเษกวัตถุมงคลทั้ง 3 วัน 3 วาเรานั้น เป็นการระลึก “องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า” ที่ทรงชนะมาร “พญาวสวัติมาธิดา” ด้วยขันติธรรมในราตรีกาลนั้น พระองค์ก็ทรงเจริญญาณอันเป็นสติปัญญาขั้นสูงทั้ง 3 ประการ คือ

1. สำเร็จปฐมยาม สามารถรำลึกอดีตชาติได้
2. สำเร็จมัชฌิมยาม ทิพย์จักขุ สามารถหยั่งรู้การเกิดดับตลอดการเวียนว่ายของสัตว์ทั้งหลาย
3. สำเร็จปัจฉิมยาม สามารถทำอาสวกิเลสทั้งหลายให้หมดไปด้วยพระปัญญา

ในที่สุดพระองค์ทรงบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเวลาเช้ารุ่งอรุณทัย (ใกล้รุ่งอรุณ) ด้วยเหตุนี้วัตถุมงคล “รุ่นชนะมาร” จึงได้จัดพิธีพุทธาภิเษกถึง 3 วัน 3 วาระในฤกษ์ยามใกล้รุ่งอรุณ ด้วยคติความเชื่อว่าเป็นมหาฤกษ์แห่งความสำเร็จ ถ้าประพิธีในวันเวลาดังกล่าวครบตามวาระแล้ว วัตถุมงคลจะบังเกิดความศักดิ์สิทธิ์เข้มขลังเป็นยิ่งนัก ผู้นำไปบูชาจะประสบ

ความสำเร็จในทุกๆ ด้าน และปราศจากอุปสรรคศัตรูหมู่มารต่างๆ ก็จะพ่ายแพ้ไปในที่สุด สมดังคำว่า “ชนะมาร”

เครื่องรางส่วนใหญ่ การสร้างสร้างให้มีขนาดเล็กเพื่อที่จะสามารถสร้างได้จำนวนมาก สำหรับบรรจุในเจดีย์ เพื่อว่าในอนาคตเมื่อพระพุทธศาสนาเสื่อมลงวัตถุต่างๆ พังทลายยังสามารถพบรูปสมมติของพระพุทธเจ้าเพื่อแสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 810)

5. มวลสารศักดิ์สิทธิ์

ครั้งแรกที่มีการบรรจุมวลสารศักดิ์สิทธิ์ ไว้ในใจกลางเหรียญหล่อ พระเจ้าอยู่หัว : บุญนำพา (คมชัดลึก [ออนไลน์], 2563) ในโอกาสที่ มูลนิธิวิชิตเวทวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติ ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ดำเนินการจัดสร้างพระพุทธรูปชินราช (จำลอง), เหรียญพระพุทธรูปชินราช และเหรียญพระบรมรูปหล่อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 84 พรรษา ขึ้นในปี 2555 ซึ่งเป็นปีที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ครบ 2,600 ปี เพื่อนำเงินทำบุญจัดซื้ออุปกรณ์และครุภัณฑ์ทางการแพทย์ให้แก่โรงพยาบาลตำรวจ และสมทบทุนโครงการโรงพยาบาลศิริราช ปิยมหาราชการุณย์

วัตถุมงคลที่จัดสร้างครั้งนี้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้อัญเชิญพระปรมาภิไธยย่อ ภ.ป.ร. และตราสัญลักษณ์ พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ ประดิษฐานที่องค์พระพุทธรูปชินราช และเหรียญพระบรมรูปหล่อที่จัดสร้างขึ้น ในครั้งนี้ พร้อมกับมวลสารพระราชทาน คือ ผงจิตรลดา และนับเป็นครั้งแรกที่มีการอัญเชิญมวลสารเหนือพระแท่นวัชรอาสน์ ณ พุทธคยา ประเทศอินเดีย สถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับตรัสรู้เมื่อ 2,600 ปีล่วงมาแล้ว มาใช้ผสมมวลสารศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ รวมทั้ง ผงทองคำ 100 ปี ที่ลอกจากองค์หลวงพ่อโสธร ซึ่งมีผู้ไปสักการบูชาและปิดทองมานานนับเป็นร้อยปี

ขณะเดียวกัน พระราชรัตนรังษี หัวหน้าพระธรรมทูตสายอินเดีย-เนปาล ประธานสงฆ์วัดไทยกุสินารา และเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา ได้มอบยอดพระศรีมหาโพธิ์, มวลดินศักดิ์สิทธิ์, น้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งมหาปัญจกณี, เทียนศักดิ์สิทธิ์แห่งพุทธคยา และมวลสารจากสังเวชนียสถาน โดยได้ประกอบพิธีมหาพุทธาภิเษก ณ ไต๋ตันพระศรีมหาโพธิ์ พุทธคยา (สถานที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้) ก่อนนำมาจัดสร้างเป็นเหรียญและองค์พระพุทธรูปชินราช ภ.ป.ร.

วัตถุมงคลครั้งนี้ประกอบด้วย พระพุทธรูปชินราช ภ.ป.ร. แบบบูชา หน้าตัก 9 นิ้ว, พระพุทธรูปชินราช ภ.ป.ร. พิมพ์ใหญ่ ขนาด 3/4 นิ้ว, พิมพ์กลาง 1/2 นิ้ว และพิมพ์เล็ก 1 นิ้ว, เหรียญพระพุทธรูปชินราชทรงหยดน้ำ และพระพุทธรูปชินราชแบบเนื้อผง ด้านหลังมีตรา ภ.ป.ร.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เหรียญพระบรมรูปหล่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีแบบเดียวจัดสร้างเป็นพิมพ์ใหญ่-กลาง-เล็ก ด้วยเนื้อทองคำ, เนื้อเงินรมดำขัดวินอล, เนื้อทองแดงรมดำขัดวินอล ซึ่งเป็นเทคนิคสมัยใหม่ที่ทำให้ผิวเหรียญสวยงามยิ่งขึ้น พร้อมกับการบรรจุมวลสารศักดิ์สิทธิ์ไว้ในใจกลางเหรียญพระบรมรูปหล่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยใช้เทคนิคพิเศษเป็นครั้งแรกซึ่งยังไม่เคยปรากฏที่ใดมาก่อน

6. พระเครื่องที่ได้รับความนิยม

แม้ผ่านมามากหลายยุคหลายสมัยความนิยมของพระเครื่องยังเป็นธุรกิจที่มีความนิยมสูง มีการหาเช่าซื้อพระเครื่องเพื่อหวังพึ่งพุทธคุณกันอยู่ คงไม่มีสินค้าไหนนิยมเท่ากับความเชื่ออีกแล้ว สิ่งที่ทำให้ตลาดพระเครื่องคึกคัก แม้จะไม่มากเหมือนก่อนสถานการณ์โควิด-19 ในปีที่ผ่านมาแต่ยังมีแนวโน้มสูงขึ้น

เรื่อยๆ เพราะในการเช่าพระเครื่องแต่ละองค์ของเซียนพระ หรือ นักสะสมต้องยอมรับเลยว่าส่วนหนึ่งมาจากชื่อเสียงของเกจิอาจารย์ ที่ลูกศิษย์ให้ความเคารพนับถือมาโดยตลอด ทำให้ราคาพระเครื่องปัจจุบันขึ้นอยู่กับความนิยม และความต้องการในตลาดพระ รวมถึงความสวย ความสมบูรณ์ ความคงสภาพเดิมมากที่สุด หากชำรุดน้อยยังมีราคาสูงและที่สำคัญจะต้องเป็นพระแท้เท่านั้น ยิ่งถ้ามีการเก็บพระเครื่องไว้ดีเท่าไรราคาพระเครื่องก็จะสูงตามไปด้วย

ปัจจุบันคนรุ่นใหม่หรือแม้แต่คนธุรกิจหันมานิยมพระเครื่องกันมากขึ้น อาจด้วยเอกลักษณ์และจุดเด่นของพระเครื่องแต่ละองค์ที่นักสะสมให้ความสนใจบวกกับความศรัทธา และยังมีการหาเช่าพระเครื่องเพื่อการลงทุนอีกด้วย เพราะพระเครื่องถือว่าเป็นทรัพย์สินที่มีอัตราการเติบโตไม่ต่างจากการซื้อหุ้น ซื้อทอง หรือซื้อที่ดิน จึงพูดได้เลยว่าการเก็บสะสมพระเครื่องที่สวยครบสมบูรณ์มีแต่รวยกับรวย และยังเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าอย่างก้าวกระโดดทำให้การศึกษาหาความรู้ทางโลกออนไลน์ การเข้าถึงข้อมูลพระเครื่องและการเช่าซื้อขายพระเครื่องไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป

7. การทำพุทธพาณิชย์พระเครื่องในปัจจุบัน

“พุทธพาณิชย์” แท้จริงแล้วเป็นคำใหม่ที่คนไทยสร้างขึ้น เพราะในสมัยโบราณนั้นไม่มีพุทธพาณิชย์ โดยสมัยนั้นพระเครื่องเป็นของแจกฟรี หลวงปู่ครูบาอาจารย์จะแจกให้เอาไปบูชาเพื่อเป็นกุศโลบายให้ญาติโยมได้หมั่นทำบุญสร้างกุศลสวดมนต์ให้พระบ้าง แจกให้เพื่อเป็นกำลังใจและคอยคุ้มครองเวลาออกศึกสงครามต่างๆ บ้าง หรือแจกเพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา เพื่อเผยแพร่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ให้คนทั่วไปได้รู้จักต่อไปบ้าง

เมื่อก่อนถ้าอยากได้พระเครื่องก็ไปขอที่วัดหรือขอแลกพระเครื่องที่มีอยู่กับเพื่อนๆ ไม่มีการคิดราคาค่างวดอะไร แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปถึงยุคปัจจุบันพระเครื่องต่างๆ เริ่มหายากมากขึ้น ในขณะที่คนอยากได้ก็มีมากขึ้น จึงทำให้เริ่มมีการตีค่าของพระเครื่อง หายากมาก มีความนิยมและต้องการสูง ราคาแพงมาก จนกลายเป็นเรื่องของธุรกิจและพาณิชย์เกิดขึ้น นั่นคือที่มาของพุทธพาณิชย์ แปลได้ง่ายๆ ว่าการขายพระ นั่นเอง

คำว่า การขายพระ เหมาะสมหรือไม่ และบาปไหมถ้าจะเอาพระไปขายต้องดูที่เจตนาของผู้ทำพุทธพาณิชย์ด้วยว่ามีเจตนาไม่บริสุทธิ์ในการขาย ไม่มีศีลมีธรรมในการประกอบอาชีพ เช่น ขายพระปลอมรู้ทั้งรู้ว่าปลอมก็ยังขาย ขายพระเครื่องราคาแพงมากเกินไป หลอกหลวงต้มตุ๋น หรือเมื่อได้เงินมาแล้วนำเงินจากการขายพระมาใช้จ่ายในทางอสุศล เช่น เอาเงินไปเที่ยวกลางคืน กินเหล้า สร้างอิทธิพลเถื่อน ฯลฯ ถ้าเป็นพุทธพาณิชย์ในลักษณะนี้ ก็ถือว่าไม่เป็นสัมมาอาชีวะ คือการเลี้ยงชีพชอบยอมไม่เหมาะสม และได้แต่บาปกรรมไปเต็มประตูเพราะเอาของที่เป็นบุญเป็นกุศลไปใช้ในทางอสุศล ดังนั้นแล้วจะเห็นเซียนพระหลายคนขายไปโกงไป ตอนแรกก็อาจจะรวยเพราะขายพระได้เยอะ แต่เมื่อถึงเวลาที่บุญกุศลตัวเองในอดีตชาติที่ได้สั่งสมไว้หมดลงแล้วเราจะเห็นว่าแต่ละคนเสื่อมและตกต่ำในชนิดที่ว่าแทบจะหาที่อยู่ในโลกนี้ไม่ได้ บางคนตกต่ำกลายเป็นขอทานข้างถนนก็มี

เพราะฉะนั้นถ้าต้องการจะขายพระแบบพุทธพาณิชย์จริงๆ แล้วก็ต้องมีวิธีการปฏิบัติให้ถูกต้องด้วย คือต้องขายด้วยความเป็นผู้รู้ (พุทธะ) ขายแล้วต้องสร้างความเป็นพุทธะให้เกิดขึ้นทั้งแก่ตนและลูกค้าด้วย นั่นคือเจตนาในการขายต้องทำให้บริสุทธิ์ต้องอยู่ในสัมมาอาชีวะ ขายด้วยความมีศีลมีธรรมอย่าหลอกหลวงต้มตุ๋น อย่าขายเกินราคาไปมาก อย่าเอาของปลอมมาขาย อย่าได้เจตนาหลอกหลวงขายของปลอมเป็นอันขาด ถ้าไม่เจตนาไม่รู้ว่าปลอมไม่เป็นไร แต่ถ้าทำโดยที่รู้ทั้งรู้จะเป็นบาปหนักอย่างแน่นอน เพราะคนที่เอาไปใช้เขาก็หวังพึ่งพุทธคุณของพระ ถ้าเราเอาของปลอมไปขายก็เท่ากับการสร้างบาปสร้างกรรมให้กับคนๆ นั้นไปด้วย

เขาเอาไปให้ลูกหลานใช้สืบทอดกันไปโดยไม่รู้ว่าปลอมก็จะเป็นบาปต่อเนื่องกันไปไม่สิ้นสุดรู้ไปถึงไหนก็เสียไปถึงนั้นความเสื่อมก็จะเกิดขึ้นกับคุณทันที

8. บทสรุป

นับจากอดีตสู่ปัจจุบัน พระพุทธศาสนาในสังคมไทยก่อเกิดภาพลักษณ์ 2 ด้าน กลายเป็นนัยแห่งพระพุทธศาสนา 2 แนว คือ พระพุทธศาสนาแนวจารีต และพระพุทธศาสนาแนวประชานิยม การนับถือพระพุทธศาสนาทั้ง 2 ลักษณะนี้ ดูเหมือนจะเป็นคนละทางเดียวกัน คือ มีใช้ว่าจะแยกขาดจากกันโดยสิ้นเชิง พุทธศาสนิกชนจำนวนหนึ่งที่ศึกษาเรียนรู้และเข้าใจแก่นสำคัญของพระพุทธศาสนา ก็จะมุ่งเน้นสู่การปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมวินัยดั้งเดิมเป็นหลัก เรียกว่า นับถือโดยการปฏิบัติธรรม แต่ด้วยความเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยก็อาจจะทิ้งวิถีสังคมที่ปฏิบัติกันในรูปแบบวัฒนธรรมไปได้ การร่วมงานประเพณีต่างๆ การปฏิบัติตามศาสนพิธีของท้องถิ่น การรักษาขนบธรรมเนียมต่างๆ และการปฏิบัติตามมารยาททางสังคมที่ถูกหล่อหลอมมาจากพุทธธรรม เป็นต้น

ยังคงเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติตามโอกาส แม้กระทั่งพิธีที่ดูเหมือนจะมีใช้พุทธ เช่น การสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา สืบชะตา เสริมสร้างราศี และประเพณีท้องถิ่นทั้งหลาย ตลอดจนการทำบุญที่อิงเงินตราเป็นตัวกำหนด เช่น การเช่าซื้อวัตถุมงคล การซื้อกระเบื้องมุงหลังคา หรือซื้อที่นาที่ไร่ ถวายวัด ก็มีใช้ว่าจะจะเป็นสิ่งที่ต้องปฏิเสธไปเสียทีเดียว เพราะพิธีเหล่านี้ก็มีนัยเชิงลึกที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาและความปรารถนาที่ดี เพียงแต่ว่ามีความยึดติด หรือคิดสร้างสรรค์กันจนลืมนั่นแก่นธรรมะหรือแก่นสารที่ดิ่งมาไปเสียเครื่องชีวิตอย่างง่ายที่สุดว่ายังอยู่ในครรลองพุทธที่พอจะรับได้กันหรือไม่ก็ คือ สิ่งเหล่านั้นเป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ เป็นไปเพื่อความเดือน ร้อนสับสนทางจิตใจ หรือไม่เป็นไปเพื่อความหลงมัวเมาเหลวปัญญาจนเป็นที่มาของปัญหาต่างๆ หรือไม่ เป็นไปเพื่อความเบาแห่งกายและจิตจนเกิดความพ้อดี และพ้อเพียงอย่างยั่งยืนหรือไม่ หรือเป็นไปเพื่อความดับที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบหรือไม่ หากเป็นไปในทางคำถามเหล่านี้ ผู้ที่เรียกตนว่าเป็น “ชาวพุทธ” ก็ได้ชื่อว่า เข้าถึงแก่นแท้แห่งวิถีพุทธ หรือหนักไปกว่านั้นถึงขั้นทำเป็นเชิงธุรกิจ หรือมีการค้าขายโดยมีความเชื่อหรือศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างรายได้ หรือผลประโยชน์ทางพาณิชย์ เช่น การเช่าซื้อพระเครื่อง เครื่องรางของขลัง การเข้าร่วมพิธีสะเดาะเคราะห์ ต่อชะตาเสริมราศี เสริมบารมีเหล่านี้ เป็นต้น ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พุทธพาณิชย์” พุทธพาณิชย์อาจเป็นหนึ่งในประตูเข้าสู่วิถีแห่งพุทธศาสนาตามรอยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เปรียบศักยภาพของมนุษย์ที่ไม่เท่ากันเหมือนบัวสี่เหล่า พุทธพาณิชย์จึงมีไว้รองรับเหล่าบัวที่มีความต่างเหมือนคนเราเหตุเพราะว่า”บางคนอาจมาด้วยสติปัญญาสูงแล้วมาศึกษาพระธรรมเพียงเล็กน้อย สามารถจะเข้าสู่วิถีแห่งพุทธ บางคนอาจจะต้องใช้เวลาเข้าถึงพอสมควรบางคนอาจใช้ทั้งเวลาเข้าถึงและ ได้รับการชี้แนะและส่งเสริม หรือบางคนยอมจมปรักอยู่กับความเชื่อของตน” ดังนั้น หากพุทธพาณิชย์เป็นเพียงบันไดขั้นแรกที่จะชี้แนะให้คนเข้าสู่วิถีแห่งพุทธด้วยศรัทธาแม้จะแลกมาด้วยอามิสหรือสินจ้างจึงไม่ถือว่าผิดแต่ต้องมีการส่งเสริมให้คนก้าวพ้น หรือให้ก้าวข้ามศรัทธาที่เป็นเพียงอามิสบูชาและการยึดถือเพียงวัตถุ

เพื่อการบรรลุถึงความอยากมีอยากเป็น ที่เรียกว่า “พุทธพาณิชย์” ควรส่งเสริมให้เข้าถึงวิถีแห่งพุทธ โดยศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่จริงคืออะไร แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา คืออะไร การส่งเสริมให้ก้าวขึ้นบันไดขั้นต่อไป ถือเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท ทั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เพื่อจรรโลงไว้ซึ่งคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ดังนั้น ในฐานะชาวพุทธต้องถามตัวเองว่า ณ ปัจจุบัน “เป็นชาวพุทธ” กันอย่างไร

บรรณานุกรม

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์. (2559). *ประวัติศาสตร์ผ่านพระเครื่อง*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เว็บไซต์

คม ชัด ลึก. *พระเครื่องและเครื่องราง เข้มขลังด้วย...พิธีพุทธาภิเษกและปลุกเสก*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.komchadluek.net/news/lifestyle/92120> [26 เมษายน 2563].

_____. *มวลสารคดีสิทธิ์เหรียญหล่อ 'พระเจ้าอยู่หัว'*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.komchadluek.net> [26 เมษายน 2563].

พระเครื่องสยาม. *พระเครื่องยอดนิยมที่ถูกจัดให้เป็นที่สุดแห่งพระเครื่องสยาม*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://xn--42cg1eoedb1dza1a2a9cyg1e.com/> [25 เมษายน 2563].